Bologna Süreci, Ders Bilgi Paketleri, Öğrenme Kazanımları

Bologna Süreci, Öğrenme Kazanımları, AKTS ve Ölçme-Değerlendirme Yöntemleri adlı bu belge, Bologna Süreci'nden başlayarak öğrenme çıktıları/kazanımlarının yazımına, AKTS hesabına, ders bilgi paketinin doldurulmasına ve ölçme-değerlendirme araçlarının çeşitlendirilmesine kadar geniş bir yelpazeyi ele almaktadır. Ayrıca, YÖKAK değerlendirmeleri ve ders değerlendirme raporlarının doğru şekilde doldurulması gibi konulara da değinilmektedir.

Bu makaleyi Spotify'da sesli olarak dinlemek için podcast'ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

Bologna Süreci ve Yeterlilikler Çerçeveleri

Belge, eğitimin uluslararası standartlara uyumunu sağlamayı amaçlayan **Bologna Süreci**'nin temel unsurlarını özetlemektedir. Bu unsurlar arasında kalite güvencesi, eğitim planı tasarlama, öğrenme çıktıları, öğrenci iş yükü, derecelerin karşılaştırılabilirliği (I, II, III. öğrenim dönemleri) ve ortak dereceler gibi konular yer almaktadır. **Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS/ECTS)**, bu sürecin kritik bir parçası olarak belirtilmektedir.

Türkiye, Bologna Süreci'ne uyum kapsamında **Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi (AYÇ)** ile uyumlu olacak şekilde **Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ)**'ni hazırlamış ve 2017 yılında AYÇ'ye referanslamıştır. TYÇ, kredilendirme sisteminin kurulması ve işletilmesi sürecinde 2017 yılında revize edilen AYÇ Tavsiye Kararı'nın 5. Ek'indeki ilkeleri benimsemiştir. Bu çerçevenin önemli bir bileşeni, **Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı Projesi**'dir (2014-2016 yılları arasında uygulanmıştır). Bu proje, ulusal bir veri tabanı kurmayı ve bunu Avrupa Birliği'ndeki yeterlilik ve öğrenme fırsatları hakkında kapsamlı bilgi içeren **EQF/Ploteus Portalı** (Avrupa Öğrenme Fırsatları ve Yeterlilikler Portalı) ve **ESCO Portalı** (Avrupa Beceriler, Yetkinlikler ve Meslekler) ile entegre etmeyi amaçlamıştır. Proje kapsamında, http://portal.tyc.gov.tr/ adresinden Türkçe ve İngilizce olarak erişilebilen **Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı (TYVT)** oluşturulmuştur. Başlangıçta, Millî Eğitim Bakanlığı'ndan 594, Anadolu Üniversitesi'nden 362 ve MYK'dan 406 olmak üzere toplam 1362 yeterlilik TYVT'ye aktarılmıştır.

Yeterlilik, Bilgi, Beceri ve Yetkinlik Tanımları

Belgede, **yeterlilik** kavramı detaylı olarak açıklanmıştır. Yeterlilik, geçerliliği kabul edilen bir öğretim programının başarıyla tamamlanması sonucu o program için öngörülen öğrenme kazanımlarının kazanıldığını onaylayan ve yetkili bir otorite tarafından basılı olarak verilen derece, diploma veya sertifikadır. Yükseköğretimde yeterlilikler, öğrencinin neleri bileceğini, neleri yapabileceğini ve nelere yetkin olacağını kapsar.

Yeterliliklerin temelini oluşturan **bilgi, beceri ve yetkinlik** kavramları şu şekilde

tanımlanmıştır:

- **Bilgi:** Ders içeriğinin hatırlanmasını, tanınmasını ya da anlaşılmasını ifade eder.
- **Beceri:** Hatırlanan ve anlaşılan bilgilerin uygulamaya yönelik kullanılmasını ifade eder.
- **Yetkinlik:** Becerilere benzer ancak çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Yetkinlik, öğrenci başarısının gelişmesine yardım eden üst düzey düşünme becerileridir. Bilgi ve becerinin özümsenmesini, öğrenilen bilgiyle doğrudan bağlantısı olmaksızın daha bireye özgü ve yaratıcı eylemlerin yapılabilmesini içerir.

Alan Yeterlilikleri ve Program Yeterlilikleri

Alan yeterlilikleri, yükseköğretim yeterlilikleri göz önünde bulundurularak, toplumsal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlar, öğrencilerin gereksinimleri, herhangi bir temel alanda ilgili programlar ve ilgili paydaşların görüşleri alınarak belirlenir. Bu belirlemede ISCED (International Standard Classification of Education) temel alınmıştır.

Program yeterliliği ise, öğrencilerin bir programdan mezun oluncaya kadar kazanmaları gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri tanımlayan ifadelerdir. Program yeterlilikleri; alan yeterlilikleri, eğitim amaçlarını karşılayan program yeterlilikleri ve programda yer alan derslerin amaç ve hedefleri ile öğrenme kazanımları göz önüne alınarak belirlenir.

Öğrenme Kazanımları/Çıktıları

Öğrenme kazanımı/çıktısı, öğrencinin öğrenme dönemi sonunda ne bilmesini ne anlamasını ve/veya ne yapabilmesinin belirlendiği ifadelerdir. Bilgi, beceri ve tutum olarak ifade edilir. Öğrenme kazanımları, öğretilen konunun içeriğinden çok, öğrencilerin neleri başardığına odaklanır ve öğrenme etkinlikleri sonunda öğrencinin neyi yapabileceğini belirtir. Öğrenme kazanımları, öğretim süreçleri (kazanımların nasıl kazandırılacağı, öğrencilerin etkileşimde bulunacakları öğretim aktiviteleri) ile ölçme ve değerlendirme (yazılı sınavlar, proje çalışması, testler, performans çalışması, yansıtıcı günlükler vb.) arasında ilişki kurulmalıdır. En önemlisi, tüm öğrenme kazanımları kesinlikle **ölçülebilir** olmalı, yani öğrencinin öğrenmesinin test edilebileceği şekilde yazılmalıdır.

İyi yazılmış öğrenme kazanımları/çıktılarının özellikleri şunlardır:

- Dersin amacıyla tutarlı olmalıdır.
- İç ve dış paydaşlar tarafından anlaşılır ve sade yazılmalıdır.
- Dersin düzey, kapsam ve içeriğini yeterince yansıtmalıdır.
- Kısa ifadelerden oluşmalıdır.
- Karşılıklı olarak tutarlı olmalıdır.
- Öğrencinin programın sonunda neyi başarabileceğini göstermelidir.
- Bir öğrenim çıktısı içerisinde birden fazla fiil kullanılmamalıdır; her fiil ayrı bir öğrenim çıktısı olarak tanımlanmalıdır.
- Belirtilen iş yükü dahilinde ölçülebilir ve değerlendirilebilir olmalıdır.

- İçerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme ve değerlendirme boyutları ile uyumlu olmalıdır.
- Herhangi bir dersteki konuların başlıkları öğrenim çıktısı olarak ifade edilmemelidir. Örneğin, “Öğrencilerin termodinamik yasaları hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olma” yerine “Termodinamik yasalarının nasıl çalıştığını kendi ifadeleriyle açıklar” ifadesi tercih edilmelidir.
- Öğretme-öğrenme süreci sonunda kazanılacak öğrenme ürününü betimlemelidir, süreç içinde yapılacakları değil, süreç sonunda kazanılacakları ifade etmelidir. Örneğin, “Kadına yönelik şiddet temalı bir film izleme” yerine “Kadına yönelik şiddet sorununa ilişkin çözüm önerilerini açıklar” ifadesi kullanılmalıdır.
- Açık ve anlaşılır olmalıdır, belirlenen eylemi ya da davranışı açıkça tanımlayan bir fiil içermelidir. “Demokrasi kavramını bilme” yerine “Demokrasi kavramını esaslarıyla birlikte açıklar” ifadesi doğru bir kullanımdır.
- Ölçülebilir (gözlenebilir) olmalıdır. “Yaratıcı düşünme” veya “Eleştirel düşünme” gibi ifadeler yanlışken, “İnsan hakları ihlallerine yönelik örnekler verir” veya “Sosyal adaletin, toplumsal huzur sağlamaya hizmet ettiğini savunur” gibi ifadeler doğru kabul edilir.

Ders Bilgi Paketi Yapısı

Ders bilgi paketi, dersin amacını, içeriğini, ders notlarını, yöntem ve teknikleri, yarıyıl çalışmalarını ve AKTS hesabını içermektedir.

Dersin Amacı, öğretme ve öğrenme süreci sonunda neyin başarıldığına dair en son veriyi ifade eder. Amaçlar daha genel ve evrenseldir hem öğreten hem de öğrenen için uzun vadeli hedeflerdir. Öğrenme kazanımları ise hedeflerden daha açık ve kesindir, yazılımı daha basittir.

Dersin İçeriği ve **Ders Notları** bölümlerinde, dersin kapsamında yapılacak temel okumalar, güncel makaleler ve örnekler belirtilir. Örneğin, nitel araştırma yaklaşımlarının felsefi temelleri ve bunların araştırma alanına nasıl yansıdığına ilişkin okumalar yapılır.

Yöntem ve Teknikler kısmında ise, makale analizi, analizler üzerinden yapılan tartışmalar, alana ilişkin bir nitel araştırma tasarısı hazırlama ve gösterip yaptırma gibi pedagojik yaklaşımlar listelenir.

Ders Akışı bölümünde, bir yarıyılda sınav tarihleri dışında 14 hafta ders yapılacağı belirtilir. Haftalık ders içerikleri kısa ve anlaşılır konu başlıkları şeklinde girilmelidir. Eğer ders uygulama veya laboratuvar içeriyorsa, bu derslerin içeriği hakkında bilgilere yer verilmelidir. Haftalık ders içerikleri yazılırken “Vize, Quiz, Ödev, Proje, Sunum, Konu Tekrarı, Genel Tekrar” gibi ifadelerden kaçınılmalı, bunun yerine somut konu başlıkları kullanılmalıdır. Aynı konu başlıkları farklı haftalarda tekrar ediyorsa sonuna 1, 2, 3 şeklinde eklemeler yapılabilir. Üniversite Bologna Eşgüdüm Komisyonu kararı gereği, 7. hafta “Ara sınav”, 16. ve 17. haftalar ise “Yarıyıl sonu sınavı” olarak belirtilmelidir. Öğrencilerin derslere ön hazırlık yaparak gelmeleri isteniyorsa “Ön Hazırlıklar” bölümüne gerekli bilgiler

yazılabilir.

AKTS Hesaplama ve İş Yükü

AKTS Hesaplama süreci, öğrencinin hedeflenen öğrenme kazanımlarına ulaşabilmesi için dersle ilgili olarak sınıf içinde ve dışında gerçekleştirdiği tüm yarıyıl çalışmalarını (ders, uygulama, ara sınav, yıl sonu sınavı, quiz, bireysel çalışma, ödev, saha çalışması, proje, sunum, deney, vb. tüm aktiviteler) kapsayan **iş yükü** üzerine kuruludur. Üniversite Bologna Eşgüdüm Komisyonu tarafından **1 AKTS'nin 30 saat** olarak belirlendiği ifade edilmiştir. TYÇ'de ise bu değerin 25-30 saat arasında olması öngörülmüştür.

Bir dersin AKTS/iş yükünün belirlenmesinde; öğrencinin ders içi ve dışındaki çalışmalara harcadığı zaman, derste hedeflenen öğrenme kazanımları, seçilen öğrenme ve öğretme yöntemleri, seçilen ölçme/değerlendirme teknikleri, ders programının yapısı ve tutarlılığı, öğrencinin yeteneği ve çabası ve öğrenim süresi gibi faktörler etkili olmaktadır. Dersin sorumlu öğretim üyesi/görevlisi, dersin hedeflerine ulaşabilmesi için içeriğine en uygun aktivite ve iş yükü tanımlamasını yapmalıdır.

AKTS/iş yükü planlamasında dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır:

1. AKTS iş yükü tablosunda ders süresi 14 hafta ve haftalık ders saati olarak belirtilmelidir.
2. İş yükü tablosuna girilen bilgiler, değerlendirme sistemindeki yıl içi çalışma bilgileri ile uyumlu olmalıdır.
3. Bir etkinliğin öğrenciye oluşturduğu iş yükü ile değerlendirme katkısının uyumlu olması tavsiye edilmektedir.
4. AKTS/iş yükü planlaması sonucunda oluşan AKTS kredisi ile dersin müfredatta yer alan AKTS kredisi aynı olmalıdır.

Program Çıktısına Katkısı

Dersin öğretim üyesi/görevlisi tarafından sisteme tanımlanan ders öğrenme çıktılarının program yeterliliklerine olan katkısı belirtilmelidir. Katkı seviyeleri **1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek** şeklinde derecelendirilmektedir.

Bu ilişkinin tanımlanmasında bazı önemli hususlar vardır:

- Bir ders öğrenme kazanımı/çıktısı, **en az bir program yeterliliğine/çıktısına** katkı sağlamalıdır.
- Bir ders öğrenme kazanımı/çıktısı birden fazla program yeterliliğine katkıda bulunabilir ancak **tamamı ile eşleştirilmemelidir**. İlişki yoksa boş bırakılmalıdır.
- Ders öğrenme kazanımı/çıktısının program yeterliliğine/çıktısına katkısı anlamlı ve kullanılan değerlendirme ölçütleriyle kanıtlanabilir olmalıdır. Örneğin, Türkçe dilde işlenen bir dersin "en az bir yabancı dil bilgisine sahip olur" maddesine katkısı bulunamaz. Benzer şekilde, değerlendirme ölçütlerinde takım çalışması içermeyen bir

dersin “çok disiplinli takımlarda etkin biçimde çalışma becerisine sahip olur” şeklindeki bir program yeterliliğine katkısı olamaz.
- Ders öğrenme çıktılarının program yeterliliklerine katkısının “çok düşük” belirtilmesi, dersin programa bir katkısının olmadığı ve müfredatta gerek olmadığı anlamı taşır. Benzer şekilde, bir ders öğrenme çıktılarının program yeterliliklerinin tamamına katkısının “çok yüksek” belirtilmesi, öğrencinin başka ders almasına gerek olmadığı anlamını taşıyabilir.
- İlişkilendirme yapılırken en üst satırdaki “tüm” seçeneği kullanılmamalı, katkılar ayrı ayrı belirtilmelidir.

Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri

Belgenin ilerleyen kısımları, ölçme ve değerlendirme uygulamalarına derinlemesine odaklanmaktadır. **Biçimlendirici değerlendirme** kavramı, geleneksel ve alternatif/çağdaş/tamamlayıcı değerlendirme yöntemleri arasındaki farklar ve öğrenme kanıtları üzerinde durulmuştur.

Geleneksel ölçme değerlendirme yöntemleri arasında çoktan seçmeli testler, kısa cevaplı testler, doğru-yanlış testleri, eşleştirme testleri, yazılı yoklamalar ve sözlü yoklamalar bulunmaktadır.

Alternatif/çağdaş/tamamlayıcı ölçme değerlendirme yöntemleri ise şunlardır:

- **Portfolyo:** Öğrencilerin süreç içerisindeki bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerini izlemeyi sağlayan, bireyin bir dönem veya bir yıllık bütün performanslarını bulunduran gelişim dosyasıdır. Öğrenci, akran ve öğretmen değerlendirmesini içerir, hatta veli görüşlerini de barındırabilir. Portfolyoda önemli performanslar, öz/akran/veli/öğretmen değerlendirme formları, afiş, resim, kompozisyon, sesli/görüntülü kayıtlar bulunabilir.
- **Performans Görevi:** Süreç odaklı değerlendirmeye imkân verir, gerçek yaşam becerileri gerektirir, somut bir ürün ortaya çıkarır, çok yönlü gelişim sağlar (bilişsel, duyuşsal, psikomotor) ve disiplinlerarası çalışmaya olanak tanır. Ancak öznel değerlendirme ve subjektif puanlama nedeniyle geçerlik ve güvenirliği düşüktür. Deney düzeneği hazırlama, şarkı söyleme, resim yapma, maket-modül hazırlama gibi psikomotor becerileri ölçebilir.
- **Öz Değerlendirme:** Bireyin kendini değerlendirmesini sağlar, güçlü ve zayıf yanlarını ortaya çıkarır, bireylerin kendilerini tanımasını sağlar, eleştirel düşünme becerisi geliştirir ve eleştirilere tahammül etmeyi öğretir.
- **Akran Değerlendirme:** Bireyin arkadaşlarının değerlendirmesini sağlar, öz değerlendirmeye benzer faydaları vardır. Öz ve akran değerlendirmede de öznel puanlama ve düşük geçerlik/güvenirlik dezavantajları bulunur.
- **Otantik Değerlendirme:** Bireyi gerçek yaşam koşulları içerisinde değerlendirir. Stajlar buna örnektir.
- **Kontrol Listesi:** Performansın sadece yapılıp yapılmadığına bakar (VAR/YOK, EVET/HAYIR). Performansın derecesini göstermez, en kritik özellikleri kontrol eder ve

performanslar yapılma sırasına göre yazılmalıdır. Hem öğretim hem de değerlendirme amaçlı kullanılır.

- **Dereceleme Ölçeği:** Performansın düzeyini, derecesini ve ne kadar iyi/kötü yapıldığının bilgisini verir.
- **Gözlem Fişleri:** Performansın sıklığını, tekrar sayısını ve kaç kez yapıldığının bilgisini verir.
- **Rubrikler (Dereceli Puanlama Anahtarı):** Performansın yapılması için belirli ölçütler belirlenir. Öğrencinin beklentileri bilmesini, motivasyonunu artırmasını ve değerlendirmeyi objektif hale getirmesini sağlar. Performans ve portfolyo değerlendirmelerinde sıkça kullanılır.
    - **Analitik Rubrikler:** Süreç odaklı değerlendirme yapar, bütünü parçalara ayırarak inceler ve her bir performansı adım adım ayrıntılarıyla ele alır. Örnek olarak, bir devrenin içeriği, şema çizimi, işbirliği ve zamanlama gibi farklı boyutları için ayrıntılı puanlama kriterleri verilir.
    - **Bütüncül Rubrikler:** Sonuç odaklı değerlendirme yapar, performansı genel olarak ayrıntıya girmeden inceler. Öğrenme ürünleri toplam puan olarak değerlendirilmek istendiğinde kullanılır.
- **Kelime İlişkilendirme Testi (KİT):** Öğretmenin verdiği kelimeyle ilgili öğrencinin çağrışımlarını kelimenin etrafına yazdığı, zihin haritası niteliğinde bir testtir.
- **Tanılayıcı Dallanmış Ağaç (TDA):** Genelden özele ve basitten karmaşığa doğru sistematik ilerleyen, önermeleri ipucu içermeyen ve birbirinden bağımsız olan bir yapıdır. Doğru-yanlış testinin alternatifidir, şans başarısı düşüktür ve dönüt verdiği için hatanın görülmesini sağlar. Ancak sadece alt düzey hedef kazanımı sağlar.
- **Yapılandırılmış Grid (YG):** Eşleştirme ve çoktan seçmeli testlerin alternatifidir, kutu veya ızgara şeklindedir. İlkokul düzeyinde 9, ortaokulda 12, lisede ise 16 kutucuk ile oluşturulur. Bu test de sadece alt düzey hedef kazanımı sağlar.
- **Kavram Haritası:** Belgenin sonunda kısaca değinilen bir diğer değerlendirme aracıdır.

Farklı test türlerinin bir arada kullanılması, farklı becerilerin ölçülmesini sağlamak, farklı test türlerinin dezavantajlarını tolere etmek, bireylerin belli test türlerine aşina olmasının madde yanlılığına sebep olmasını engellemek, konunun kapsamı, ölçmenin amacı, birey sayısı ve eğitmen deneyimi gibi faktörler nedeniyle önemlidir.